

Берднік І.В.

професор кафедри кримінального права та правосуддя, к.ю.н., доцент

Чернігівський національний технологічний університет

м. Чернігів, Україна

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ «ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ»

Статтею 243 Кримінального кодексу (далі – КК) України встановлена кримінальна відповідальність за забруднення моря в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або в межах вод виключної (морської) економічної зони України матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей, або відходами внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря, а також незаконне скидання чи поховання в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або у відкритому морі зазначених матеріалів, речовин і відходів [1].

Варто зазначити, що кваліфікуючі ознаки злочину, передбаченого ч. 2 ст. 243 КК України, не отримали до цього часу свого належного з'ясування в юридичній літературі. Ці ознаки та їх розуміння мають важливе значення для теорії кримінального права, а також для правозастосовної діяльності. Тому, на нашу думку, доцільно їх дослідити більш детально.

Загальновизнаним є те, що склади злочинів розрізняють за ступенем суспільної небезпечності, що фіксується в них законодавцем. Виділяють основні і додаткові склади [2, с. 52]. У нашому випадку основним слід називати такий склад злочину, який за допомогою об'єктивних і суб'єктивних ознак суспільно небезпечного діяння – забруднення моря, відображений у ч. 1 ст. 243 КК України, диференціюється караністю усього суспільно небезпечного діяння.

У нашому випадку до кваліфікованих складів злочину належать ті, що зазначені у ч. 2 ст. 243 КК України, які сформульовані законодавцем за суспільною небезпечністю, де суспільна небезпечність діянь відповідає такому законодавчому формулюванню: «Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель

або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки» [1]. Проте більшість з них виходять за межі складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 243 КК України, а такі, як тяжкі наслідки, завдані злочином (п. 5 ст. 67 КК України), в інтерпретації ч. 2 ст. 243 КК України охоплюються цією частиною статті, тому впливають на кваліфікацію злочину, оскільки знайшли своє закріплення як кваліфікуюча ознака конкретного складу злочину [3, с. 74].

У ч. 2 ст. 243 КК України перераховані такі суспільно небезпечні наслідки: «загибель людей», «захворювання людей», «масова загибель об'єктів тваринного світу», «масова загибель об'єктів рослинного світу», «інші тяжкі наслідки» [1].

Що стосується такого наслідку, як «загибель людей», то:

1) В.І. Антипов, А.М. Миколенко, С.Б. Гавриш під загибеллю людей розуміють смерть хоча б однієї людини [4, с. 546; 5, с. 518; 6, с. 491];

2) В.С. Плугатир, О.В. Кришевич, О.О. Дудоров під загибеллю людей розуміють смерть двох або більше людей [7, с. 533; 8, с. 722];

3) В.К. Матвійчук стверджує, що під загибеллю людей слід розуміти зазначені діяння, якщо була спричинена загибель як однієї, кількох осіб, так і масова їх загибель [9, с. 176].

Отже, аналіз зазначених точок зору свідчить про те, що позиція В.І. Антипова, А.М. Миколенка, С.Б. Гавриша суперечить терміну «загибель людей», оскільки йдеться про загибель хоча б однієї людини. Нам більше імпонує позиція В.С. Плугатиря, О.В. Кришевича та О.О. Дудорова, оскільки вона не суперечить законодавчому положенню «загибель людей».

Стосовно такого наслідку, як «захворювання людей» існують такі думки науковців:

1) С.Б. Гавриш зазначає, що під захворюванням людей слід розуміти захворювання трьох і більше людей, причинно пов'язане із забрудненням моря [6, с. 431];

2) А.М. Миколенко стверджує, що під захворюванням людей слід розуміти захворювання, небезпечні для життя і здоров'я людей, і поєднані з нестійкою або стійкою втратою працездатності [5, с. 518];

3) О. О. Дудоров зазначає, що такою ознакою слід вважати заподіяння шкоди здоров'ю окремих осіб або хоча б однієї людини, що відповідає за ступенем тяжкості – тяжким або середньої тяжкості тілесним ушкодженням; заподіяння шкоди здоров'ю населення (поява спадкових патологій, потворності або інших відхилень у розвитку дітей, скорочення тривалості життя, істотне підвищення рівня захворюваності населення тощо) [8, с. 647];

4) В. І. Антипов стверджує, що під захворюванням людей слід розуміти хворобу двох або більше осіб [4, с. 542];

5) В. К. Матвійчук зазначає, що до ознаки «захворювання людей» слід відносити: а) захворювання не менше як двох осіб на захворювання, небезпечні для життя та здоров'я; б) поява спадкових патологій, потворності та інших відхилень у розвитку дітей, скорочення тривалості життя, істотне підвищення захворюваності населення [9, с. 178].

Наступні наслідки «масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу», передбачені ч. 2 ст. 243 КК України, також трактується неоднозначно:

1) А.М. Миколенко зазначає, що цю ознаку слід розуміти як загибель значної кількості риби, великої кількості тварин, живих організмів і рослин, що мешкають і зростають у водоймах [5, с. 518];

2) В.С. Плугатир, О.О. Кришевич стверджують, що масова загибель об'єктів тваринного чи рослинного світу (оціночне поняття) – це знищення значної кількості представників флори і фауни, що тягне за собою неможливість їх відтворення та використання протягом тривалого часу в певному регіоні (з'ясування питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного чи рослинного світу масовими, слід досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці (п. 5 ППВСУ від 10 грудня 2004 року № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля»)) [7, с. 544; 10, с. 341].

Стосовно такої ознаки (наслідків) ч. 2 ст. 243 КК України, як «інші тяжкі наслідки» існують різні погляди, які потрібно конкретизувати до злочину, передбаченого ч. 2 ст. 243 КК України:

1) В.С. Плугатир, О.О. Кришевич під іншими тяжкими наслідками розуміють: загибель однієї людини; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам (крім тяжких тілесних ушкоджень, які є небезпечними в момент заподіяння); генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів тощо [7, с. 533-534];

2) А.М. Миколенко впевнений, що до інших тяжких наслідків можна віднести завдання шкоди зонам відпочинку або перешкоджання іншим законним видам використання моря [5, с. 518];

3) С.Б. Гавриш під іншими тяжкими наслідками розуміє заподіяння шкоди довкіллю та людині, що характеризується підвищеною небезпекою для всього, руйнуванням чи істотним ушкодженням значних природних територій, втратою унікальних і рідкісних об'єктів природи, занесених до Червоної книги України, масовими захворюваннями людей чи їх загибеллю, масовою загибеллю чи масовими тяжкими захворюваннями диких тварин на великій території, настання менш небезпечних наслідків, але на природних територіях, визнаних зоною екологічного лиха (тобто майнова шкода державі, що визначається з урахуванням витрат на ліквідацію наслідків забруднення, загибелі, тваринного і рослинного світу) [6, с. 431].

Отже, з урахуванням вищезазначеного, можемо констатувати, що кваліфікація за об'єктивною стороною за ч. 2 ст. 243 КК України передбачає встановлення причинного зв'язку, тобто залежності між указаними в ч.1 ст. 243 КК України протиправними діями у першій формі прояву цього злочину (діями, бездіяльністю і наслідками, що настали за ч. 2 ст. 243 КК України), а також між діями у другій формі прояву злочину (ч. 1 ст. 243 КК України) і наслідками, описаними в ч. 2 ст. 243 КК України. Тобто у разі необхідності обґрунтування суспільно небезпечних наслідків, що настали, які перераховані в ч. 2 цієї статті, перед досудовим слідством чи судом при кримінальному провадженні постає завдання збору, узагальнення та систематизації доказів. зв'язок.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III з наступними змінами // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – ст. 131.
2. Благов Е.В. Общая часть уголовного права в 20 лекциях: [курс лекций] / Е.В. Благов. – М.: Юрлит-информ. – 2012. – 344 с.
3. Олійник В. П. Кваліфікуючі ознаки злочину забруднення моря (ч. 2 ст. 243 КК України) і об'єктивні ознаки злочину, передбаченого ч. 3 цієї статті / В. П. Олійник // Юридична наука. – 2016. – № 8. – С. 73-89.
4. Антипов В.І. Коментар до ст. 243 КК / В.І. Антипов // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К. – 2002. – 880 с.
5. Миколенко А.Н. Преступления против окружающей среды / А.Н. Миколенко // Уголовный кодекс Украины. Комментарии: под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков: ООО «Одиссей». – 2001. – С. 496-540.
6. Гавриш С.Б. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 2: Особлива частина – 5-те вид., допов. – Х.: Право. – 2013. – 884 с.
7. Плугатир В.С., Кришевич О.О. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер. – 2016. – 578 с.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка. – 2012. – 1316 с.
9. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [Монографія] / В.К. Матвійчук. – К.: Національна академія управління. – 2011. – 368 с.
10. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Верховний Суд України ; за заг. ред. В. Т. Маляренка. – К.: Юрінком Інтер. – 2005. – С. 340-348.